

PEDAQOGİKA və METODİKA

<https://doi.org/10.30546/114578.2025.11.5076>

KOMMUNİKASIYAYÖNÜMLÜ ŞİFAHİ NİTQİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ AUTENTİK MATERIALLARIN ROLU

Faidə İsayeva

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
<https://ORCID.org/0000-0003-1568-5885>
faida.isayeva@mail.ru

Xülasə

Qloballaşan dünyada ictimai, iqtisadi, siyasi və mənəvi münasibətlər dərin dəyişikliklərə məruz qalır. Belə bir dövrdə təhsilin, xüsusilə də ali təhsilin qarşısındakı başlıca məqsəd gənclərin hərtərəfli və müasir həyatın tələblərinə cavab verən şəxsiyyət kimi yetişdirilməsi məsələsidir. Bu məqamda isə öz peşəsini incəliklərinə qədər dərinləndirən mənimsəmiş müəllimlərin əməyi önəmlidir, çünki tələbələrin yüksək ixtisaslı kadr kimi yetişməsində ali məktəb müəllimlərinin, o cümlədən də xarici dil müəllimlərinin müstəsna rolu var.

Xarici dillərdən, ələlxüsus da ingilis dilindən ünsiyyət məqsədilə istifadə etmək bacarığına malik kadrların hazırlanması ali məktəblərin qarşısında duran ən ümdə vəzifələrdən biridir. Elə buna görə də tələbələrin kommunikasiyayönümlü şifahi nitqinin inkişaf etdirilməsində yeni texnologiyalardan istifadə zərurəti yaranır. Müasir dövrümüzdə ingilis dilinin – lingua franca (başqa xarici dillərin danışıldığı ərazilərdə kommunikasiya vasitəsi kimi işlədilən dil) – mövqeyindən çıxış etməsi danılmaz faktdır. İngilis dilini öyrənənlərin həmin dildən kommunikasiya vasitəsi kimi istifadə etməyə meyil göstərməsi də məhz bu səbəbdəndir.

Açar sözlər: dil, ünsiyyət, şifahi nitq, autentik material, yeni texnologiya.

THE ROLE OF AUTHENTIC MATERIALS IN THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE ORAL SPEECH

Faida İsayeva

Azerbaijan State Pedagogical University

Abstract

In the globalized world, social, economic, political and moral relations are undergoing profound changes. In such a period, the main goal of education, especially higher education, is to educate young people as comprehensive personalities who meet

the requirements of modern life. At this point, the work of teachers who have deeply mastered their profession to the smallest detail is important, because university teachers, including foreign language teachers, have an exceptional role in the development of students as highly qualified personnel.

Preparing personnel with the ability to use foreign languages, especially English, for communication purposes is one of the most important tasks facing universities. That is why there is a need to use new technologies in the development of students' communicative oral speech. It is an undeniable fact that in our modern era, English has emerged as a *lingua franca* (a language used as a means of communication in areas where other foreign languages are spoken). This is precisely why English learners tend to use this language as a means of communication.

Key words: language, communication, oral speech, authentic material, new technology.

РОЛЬ АУТЕНТИЧНЫХ МАТЕРИАЛОВ В РАЗВИТИИ КОММУНИКАТИВНОЙ УСТНОЙ РЕЧИ

Фаида Исаева

Азербайджанский государственный педагогический университет

Резюме

В глобализованном мире социальные, экономические, политические и моральные отношения претерпевают глубокие изменения. В этот период главной целью образования, особенно высшего, является воспитание молодых людей как всесторонне развитых личностей, отвечающих требованиям современной жизни. В связи с этим важна работа преподавателей, глубоко овладевших своей профессией, поскольку преподаватели вузов, в том числе преподаватели иностранных языков, играют исключительную роль в развитии студентов как высококвалифицированных кадров.

Подготовка кадров, владеющих иностранными языками, особенно английским, в коммуникативных целях, является одной из важнейших задач, стоящих перед вузами. Именно поэтому необходимо использовать новые технологии для развития коммуникативной устной речи студентов. Неоспоримым фактом является то, что в современную эпоху английский язык стал языком межнационального общения (*lingua franca*, язык, используемый в качестве средства общения в регионах, где распространены другие иностранные языки). Именно поэтому изучающие английский язык стремятся использовать этот язык как средство общения.

Ключевые слова: язык, коммуникация, устная речь, аутентичный материал, новые технологии.

Giriş/Introduction

Tələbələrin ingilis dilində kommunikasiyayönümlü şifahi nitq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi üçün autentik materiallardan istifadə mühüm əhəmiyyət daşıyır, çünki kommunikativ yanaşmanın tələblərinə əsasən dərstdə autentik mətnlərin, dil materiallarının təqdimi uydurulmuş mətnlərin təqdimindən daha üstün mövqedə durur. Bundan əlavə, dilin “sosial təcrübə olması” anlamı dil dərslərində autentik materialların istifadəsinin zəruriliyini qabartmışdır [Richards, 2003:85].

D.Nunan autentik dil materialını dillərin öyrədilməsi məqsədi ilə tərtib edilməmiş istənilən şifahi və yazılı material kimi izah edir [Nunan, 1989:4]. Ümumiyyətlə, ingilis dili öyrənən tələbələr üçün hansı mətnlərin təqdiminin daha münasib olması, mətnlərin autentik olub-olmaması tez-tez müzakirə mövzusunə çevrilmişdir. *“Çünki insanlar daim dil daşıyıcıları üçün gülməli görünən və qeyri-səciyyəvi xarakter daşıyan süni və çox sadələşdirilmiş dilə malik olan ənənəvi dil təlimi materiallarına meyil etmişlər”* [Harmer, 2004:68].

XIX əsrin sonunda görkəmli dilçilərdən biri sayılan Henri Svitin 1899-cu ildə nəşr olunmuş *“Dillərin əməli öyrənilməsi”* (*“The practical study of languages”*) kitabına istinad edən A.Cilmor xarici dillərin təlimində autentik materiallardan istifadənin uzun bir tarixə malik olduğunu göstərərək yazırdı: *“...süni sistemlər onlara bərabər və ya bəlkə də daha vacib olan digər elementlərin demək olar ki, tamamilə xaric edilməsinə, bunun əvəzində müəyyən qrammatik konstruksiyaların, lüğətin müəyyən elementlərinin, müəyyən söz kombinasiyalarının aramsız təkrarlanmasına meyil edir”* [Gilmore, 2007:40].

Bununla belə, XX əsrdə bəzi dil təlimi metodlarını, məsələn, audiolingual metodu meydana gətirən həmin dövrün hakim dil nəzəriyyələri A.Hovatin “materiallar kultu” [Howatt, 1984:67] adlandırdığı uydurma materialların geniş tətbiqinə gətirib çıxardı. 1970-ci illərdə N.Xomski (1965) və D.Haymes (1972) arasındakı polemikaların fonunda mətnin autentikliyi məsələsi yenidən meydana çıxdı ki, bu da kommunikativ səriştəliliyin əhatə dairəsinin dil strukturlarında daha geniş və kontekstləşdirilmiş ünsiyyətin formadan üstün olması ilə əlaqədar idi. Bu tendensiya ingilis dilinin təlimində bu gün də davam edən və lingvistik formasına görə yox, təqdim etdiyi fikirlərə görə qiymətləndirilən autentik mətnlərin tətbiq edilməsinə yol açdı.

İngilis dilinin tədrisində autentik mətnlərin rolu. İngilis dilinin təlimində autentik mətnlərin rolu, autentikliyin özünün nə olması ilə bağlı mübahisələr illər keçdikcə daha da inkişaf etmiş və mürəkkəb hala gəlmişdir. Mətnin autentikliyi məsələsi diskurs və danışığın təhlili, pragmatika, mədəniyyətlərarası tədqiqatlar, o cümlədən sosiolingvistik, etnologiya, ikinci dil mənimsəmə, idrak və sosial psixologiya, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT), motivasiya araşdırması və materialların inkişafı kimi müxtəlif sahələrin də tədqiqat dairəsinə daxildir. Bəs autentiklik, autentik material nədir? İndiyə qədər dil təlimi metodikasına həsr olunmuş ədəbiyyatda “autentik materiallar” məfhumuna verilmiş vahid tərifə rast gəlmirik.

Araşdırma zamanı aşağıdakı müxtəlif fikirlərlə qarşılaşdıq:

a) autentiklik dildəşiyicisi tərəfindən verilmiş real mesajın (şifahi/ yazılı) həmin dili anlayan real auditoriyaya çatdırılması ilə əlaqədardır [Nunan, 1989: 120].

b) autentiklik mətnin özünə xas olan yox, oxucunun/dinləyəninin ona münasibətinə aid məsələdir, yəni məlumatı alanın mətnə verdiyi keyfiyyətlərlə əlaqədardır [Widdowson, 1978:50].

c) autentiklik mədəniyyətlə əlaqədardır və hədəf dil qrupuna məxsus olan insanlar tərəfindən tanınmaq və qəbul olunmaq üçün onlar kimi davranmaq və ya düşünmək qabiliyyətidir [Kramersch, 1998:80].

Bu meyarlardan faydalanmaqla, diskursun mənbəyinə və mətnin yarandığı kontekstə istinad edərək bir mətnin autentik olub-olmadığını söyləmək mümkündür. Bu qısa xülasələrdən autentiklik konsepsiyasının ya mətnin özündə, iştirakçılarda, kommunikasiya aktının sosial və ya mədəni vəziyyətində və məqsədlərində və ya bunların hamısının xüsusiyyətlərini bir yerdə özündə əks etdirməsində görə bilərik.

1. Yuxarıdakı autentikliklə əlaqəli fikirlərin fərqliliyini nəzərdən keçirərkən *“autentik mətni dil daşıyıcısı olan bir nətiq və ya yazıçı tərəfindən real (həqiqi) auditoriya üçün hazırlanan müəyyən bir real (həqiqi) mesajın ötürülməsi üçün hazırlanmış real dil parçası”* [Morrow, 1977:13] kimi müəyyənləşdirməyi daha münasib variant hesab edirik. *“Unutmayın ki, autentik materiallar qəzet və jurnallardan götürülmüş məqalələrlə məhdudlaşmır. Mahnılar, televiziya proqramları və filmləri, radio və podkastlar, vərəqələr, menyular - ingilis dilində yazılmış hər şey autentik materialdır”* [www.english.com/blog/authentic-material/].

Qərb alimləri materialların bu və ya digər dərəcədə həqiqiliyini özündə birləşdirən aşağıdakı anlayışları təqdim etdilər: yarı-autentik mətn, redaktə edilmiş autentik mətn, autentikliyə yaxın mətn, autentik görünüşlü mətn, təlim üçün autentik mətn [Гусейнова, 2015:67].

Kommunikativ dil təlimi real kontekst daxilində işlənən, cari dövr üçün işlək olan sözlərin öyrənilməsini önə çəkdiyindən ingilis dilinin təlimi prosesində tələbələrə təqdim olunan materialların nə dərəcədə həqiqi-atentik olması problemi bu gün də aktual məsələdir. Hamımıza məlum olan bir məsələni yenidən qabardaraq demək istərdik ki, dərslər zamanı real kontekstdən kənar dil materiallarından istifadənin nəticəsində tələbələr öyrəndikləri dil materiallarını, qrammatik qayda-qanunları ünsiyyət prosesində səmərəli tətbiq edə bilmirlər. Tələbələr real ünsüyyət üçün hazırlanıqlarından təlim prosesində autentik təlim materiallarından istifadə zəruri tələbdir. Tələbələr yalnız autentik təlim materialları ilə fəaliyyət göstərən, müxtəlif əməliyyatlar yerinə yetirən zaman onların ingilis dilində kommunikasiyayönümlü şifahi nitq vərdişlərini inkişaf etdirmək mümkündür.

Həqiqətən, *“kommunikativ təlim texnologiyasına zəif yiyələnmiş müəllimlər də hətta ünsiyyət yükü olan materialları da düzgün təşkil edə və tələbələrin nitq səriştəsini yüksəldə bilmirlər. Ona görə də bu iki cəhət arasında olan yaxınlıq didaktik əhəmiyyət daşıyır və biri*

digərini müsbət və ya mənfi mənada şərtləndirir” [Kazdal, 2006:114].

Tələbələrin ingilis dilində kommunikasiyayönlü şifahi nitq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsində autentik materialların seçiminə gəlincə, S.Berardo autentik mətnlərin aşağıdakı amillər əsasında seçilməsini məqsədəuyğun sayır: məzmunun uyğunluğu, öyrənməyə münasib, oxunaqlıq və təqdimat. Bu amilləri əsas götürərək autentik mətn seçən müəllim həmin amilləri özündə ehtiva edən suallara cavab tapmalıdır:

“Məzmunun uyğunluğu:

Mətn tələbəni maraqlandırır mı?

Mətn tələbənin ehtiyacları ilə əlaqədirmi?

Mətn tələbənin sinifdən kənarda istifadə edəcəyi material növünə uyğundur mu?

Öyrənməyə münasib:

Mətn tədris məqsədləri üçün istifadə edilə bilər mi?

Mətn hansı məqsədlə öyrənilməlidir?

Mətn öyrənilərkən hansı bacarıq / strategiyalar inkişaf etdirilə bilər?

Oxunaqlıq:

Mətn tələbə üçün çox asandır / çətin dir?

Mətn struktur cəhətdən çox işin yerinə yetirilməsinin tələb edir / mürəkkəbdir?

Mətnə nə qədər yeni sözlər mövcuddur? Onlar dərəcəyə münasibdirmi?

Təqdimat:

Mətn autentik kimi “görünür” mü?

Mətn “cəlbedicidir” mi?

Mətn tələbənin diqqətini cəlb edirmi?

Mətn tələbəni daha çox oxumağa vadar edirmi?” [Bernardo, 2006:63].

Göründüyü kimi, S.Bernardo autentik mətn seçilərkən tələbənin maraqlarının nəzərə alınmasını və autentik mətnin tələbənin ehtiyac və bacarıqlarına uyğun olmasına fikir verməyin vacibliyini vurğulayır.

Auditoriyada istifadə ediləcək autentik mətnləri seçmək və əldə etmək üçün istifadə olunan bu meyarlar içərisində məzmunun uyğunluğu ən vacib amil sayılmalıdır, çünki təqdim olunan autentik oxu materialları tələbələrin marağını oyatmalı, ehtiyaclarını ödəməli və onları motivasiya etməlidir.

Nəticə/Conclusion

Ümumiyyətlə, tələbələrin kommunikasiyayönlü şifahi nitq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi üçün müəllimlərin konkret bir vəsaitə ehtiyacı vardır. Həmin ehtiyacı qismən ödəməklə tədqiqatın qarşıya qoyduğu əsas məqsədlərindən birinə çatmış oluruq.

Tədqiqatla bağlı alınan elmi nəticələri aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək mümkündür:

1. Ali məktəb tələbələrinin ingilis dilində kommunikasiyayönlü şifahi nitq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi sahəsində mövcud olan vəziyyət müasir dövrün tələblərinə müvafiq deyil;

2. Ali məktəblərdə ingilis dilinin təlimi prosesində dilin aspektləri kompleks şəkildə öyrədilməli və kommunikasiyayönümlü şifahi nitqin inkişaf etdirilməsi prosesinə integrativ şəkildə daxil olunmaqla dil təliminin əsas məqsədi deyil, tələbələrin ingilis dilində kommunikasiyayönümlü şifahi nitqin inkişaf etdirilməsi üçün linqvistik bazanın yaradılmasında bir vasitə olmalıdır.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Kazdal, V.T. (2006). İngilis dilinin tədrisində kommunikativ yanaşma və onun tətbiqinə təsir göstərən amillər // ped. üzrə fəl. doktoru dis.– Bakı, – 144 s.
2. Гусейнова, С.А. (2015). Аутентичные материалы как средство обучения диалогическому общению на английском языке учеников 5-6 классов // Дис. на соиск. ученой степени философии по педагогике. – Баку, – 233 с.
3. Berardo, S. (2006). The use of authentic materials in the teaching of reading // The Reading Matrix, – vol. 6. – №2, – p. 60-69.
4. Gilmore, A. (2007). Authentic materials & authenticity in Foreign Language Learning // Language Teaching, Vol., 40, Issue 2, April, – p. 97-118.
5. Harmer, J. (2001). The Practice of English Language Teaching / J.Harmer. – Longman. Pearson Education Limited, – 386 p.
6. Harmer, J. (2004). How to teach English / J.Harmer. – Harlow: Addison Wesley Longman Limited, – 198 p.
7. Howatt, A.P. (1984). A history of English Language Teaching /A.P.R. Howaty. – Oxford: Oxford University Press, – 394 p.
8. Kramsch, C. (1998). Language and culture / C.Kramsch. – Oxford: Oxford University Press, – 134 p.
9. Richards, J.C., Renandya, W.A. (2003). Methodology in Language Teaching: an anthology of current practice. – Cambridge: Cambridge University Press.– 422 p.
10. Morrow, K. (1977). Authentic texts and ESP // English for Specific Purposes. – London: Modern English Publications. – p.13-16.
11. Nunan, D. (1989). Designing tasks for the communicative classroom / D.Nunan. – Cambridge: Cambridge University Press. – 211 p.
12. Widdowson, H.G. (1978). Teaching language as communication / H.G.Widdowson. – Oxford: Oxford University Press. – 168 p.
13. www.english.com/blog/authentic-material/

Məqalə tarixçəsi

Daxil olub 19.09.2025

Qəbul edilib 11.10.2025

Nəşrə tövsiyə edib *Ülviyyə Hacıyeva*
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent